

श्रीमद् भागवत का यह सार
भगवद् भक्ति ही आधार

श्रीमद्भागवत रसिक कुटुंब श्रीमद्भागवद्गीता प्रथम अध्याय मराठी

पार्थ सारथी ने समझाया धर्म -कर्म का ज्ञान,
मानव जीवन सफल बना ले गीता अमृत मान।

नारायणं(न्) नमस्कृत्य, नरं(ञ्) चैव नरोत्तमम्।
देवीं(म्) सरस्वतीं(वँ) व्यासं(न्), ततो जयमुदीरयेत्

नामसङ्कीर्तनं(यँ) यस्य, सर्वपापप्रणाशनम्।
प्रणामो दुःखशमनस्, तं(न्) नमामि हरिं(म्) परम्

श्रीमद्भागवद्गीतायां(म्)

प्रथमोऽध्यायः

धृतराष्ट्र उवाच

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे, समवेता युयुत्सवः ।

मामकाः(फ्) पाण्डवाश्चैव, किमकुर्वत संजय ॥ 1 ॥

धृतराष्ट्र म्हणाला , हे संजया ! धर्मभूमी असलेल्या कुरुक्षेत्रात युद्धाच्या इच्छेने एकत्र जमलेल्या माझ्या
आणि पांडूच्या मुलांनी काय केले ?

संजय उवाच

दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं(वँ), व्यूढं(न्) दुर्योधनस्तदा ।

आचार्यमुपसङ्गम्य, राजा वचनमब्रवीत् ॥ 2 ॥

संजय म्हणाला , तेव्हा राजा दुर्योधनाने व्यूहरचना केलेले पांडवांचे सैन्य पाहिले आणि द्रोणाचार्या
जवळ जावून तो म्हणाला .

पश्यैतां(म) पाण्डुपुत्राणा-माचार्य महतीं(ञ) चमूम् ।

व्यूढां(न) द्रुपदपुत्रेण, तव शिष्येण धीमता ॥ 3 ॥

अहो आचार्य ! तुमच्या बुद्धिमान शिष्याने - द्रुपदपुत्र धृष्टदुम्नाने व्यूहरचना करून उभी केलेली ही पाण्डुपुत्रांची प्रचंड सेना पहा .

अत्र शूरा महेष्वासा, भीमार्जुनसमा युधि ।

युयुधानो विराटश्च, द्रुपदश्च महारथः ॥ 4 ॥

धृष्टकेतुश्चेकितानः(ख), काशिराजश्च वीर्यवान् ।

पुरुजित्कुन्तिभोजश्च, शैब्यश्च नरपुङ्गवः ॥ 5 ॥

युधामन्युश्च विक्रान्त, उत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।

सौभद्रो द्रौपदेयाश्च, सर्व एव महारथाः ॥ 6 ॥

या सैन्यात मोठमोठी धनुष्ये घेतलेले भीम, अर्जून यांसारखे शूरवीर, सात्यकी, विराट, महारथी द्रुपद, धृष्टकेतू,चेकितान, बलवान काशि/राज, पुरुजित, कुन्तिभोज, नरश्रेष्ठ शै ब्य, पराक्रमी युधामन्यू, शक्तिमान् उत्तमौजा, सुभद्रापुत्र अभिमन्यू आणि द्रौपदीचे पाच पूत्र-हे सर्वच महारथी आहेत .

अस्माकं(न) तु विशिष्टा ये, तान्निबोध द्विजोत्तम ।

नायका मम सैन्यस्य, सञ्ज्ञार्थं(न) तान् ब्रवीमि ते ॥ 7 ॥

अहो ब्राह्मण श्रेष्ठ ! आपल्यातील जे महत्त्वाचे आहेत, ते जाणून घ्या. आपल्या माहितीसाठी माझ्या सैन्याचे जे जे सेनापती आहेत, ते मी आपल्याला सांगतो.

भवान् भीष्मश्च कर्णश्च, कृपश्च समितिञ्जयः ।

अश्वत्थामा विकर्णश्च, सौमदत्तिस्तथैव च ॥ 8 ॥

आपण - द्रोणाचार्य, पितामह भीष्म, कर्ण, युद्धात विजयी होणारे कृपाचार्य, अश्वत्थामा, विकर्ण तसेच सोमदत्ताचा मुलगा भूरिश्रवा .

अन्ये च बहवः(श) शूरा, मदर्थे त्यक्तजीविताः ।

नानाशस्त्रप्रहरणाः(स), सर्वे युद्धविशारदाः ॥ 9 ॥

इतर ही माझ्यासाठी जिवावर उदार झालेले पुष्कळ शूरवीर आहेत. ते सर्वजण निरनिराळ्या शस्त्रास्त्रांनी सुसज्ज असून युद्धात पारंगत आहेत.

अपर्याप्तं(न) तदस्माकं(म), बलं(म) भीष्माभिरक्षितम् ।

पर्याप्तं(न) त्विदमेतेषां(म), बलं(म) भीमाभिरक्षितम् ॥ 10 ॥

भीष्मपितामहांनी रक्षण केलेले आमचे हे सैन्य सर्व दृष्टींनी अजिंक्य आहे तर भीमाने रक्षण केलेले यांचे ते सैन्य जिंकायला सोपे आहे .

अयनेषु च सर्वेषु, यथाभागमवस्थिताः ।

भीष्ममेवाभिरक्षन्तु, भवन्तः(स) सर्व एव हि ॥ 11 ॥

म्हणून सर्व व्यूहांच्या प्रवेशद्वारांत आपापल्या जागेवर राहून आपण सर्वांनीच निःसंदेह भीष्म - पितामहांचेच सर्व बाजूंनी रक्षण करावे

तस्य संज्ञनयन् हर्ष(ङ्), कुरुवृद्धः(फ्) पितामहः ।

सिं(म)हनादं(वँ) विनद्योच्चैः(श), शङ्खं(न) दध्मौ प्रतापवान् ॥ 12 ॥

कौरवांतील वृद्ध, महापराक्रमी, पितामह भीष्मांनी त्या दुर्योधनाच्या अंतःकरणात आनंद निर्माण करीत मोठ्याने सिंहासारखी गर्जना करून शंख वाजवला .

ततः(श) शङ्खाश्च भेर्यश्च, पणवानकगोमुखाः ।

सहसैवाभ्यहन्यन्त, स शब्दस्तुमुलोऽभवत् ॥ 13 ॥

त्यानंतर शंख, नगारे, ढोल, मृदंग, शिंगे इत्यादी वाघे एकदम वाजू लागली. त्यांचा प्रचंड आवाज झाला .

ततः(श) श्वेतैर्हयैर्युक्ते, महति स्यन्दने स्थितौ ।

माधवः(फ्) पाण्डवश्चैव, दिव्यौ शङ्खौ प्रदध्मतुः ॥ 14 ॥

त्यानंतर पांडवे घोडे जोडलेल्या उत्तम स्थात बसलेल्या श्रीकृष्णांनी आणि अर्जुनानेही दिव्य शंख वाजवले .

पाञ्चजन्यं(म) हृषीकेशो, देवदत्तं(न) धनञ्जयः ।

पौण्ड्रं(न) दध्मौ महाशङ्खं(म), भीमकर्मा वृकोदरः ॥ 15 ॥

श्रीकृष्णांनी पाञ्चजन्य नावाचा, अर्जुनाने देवदत्त नावाचा आणि भयानक कृत्ये करणाऱ्या भीमाने पौण्ड्र नावाचा मोठा शंख फुंकला.

अनन्तविजयं(म) राजा, कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।

नकुलः(स) सहदेवश्च, सुघोषमणिपुष्पकौ ॥ 16 ॥

कुन्तीपुत्र राजा युधिष्ठिराने अनंत विजय नावाचा आणि नकुल व सहदेव यांनी सुघोष व मणिपुष्पक नावाचे शंख वाजवले .

काश्यंश्च परमेष्वासः(श), शिखण्डी च महारथः ।

धृष्टद्युम्नो विराटश्च, सात्यकिश्चापराजितः ॥ 17 ॥

द्रुपदो द्रौपदेयाश्च, सर्वशः(फ) पृथिवीपते ।

सौभद्रश्च महाबाहुः(श), शङ्खान्दध्मुः(फ) पृथक् पृथक् ॥ 18 ॥

श्रेष्ठ धनुष्य असलेला काशिराज, महारथी शिखण्डी, धृष्टद्युम्न, राजा विराट, अजिंक्य सात्यकी, राजा द्रुपद, द्रौपदीचे पाचही पूत्र, महाबाहू सुभद्रापुत्र अभिमन्यू या सर्वांनी हे राजा! सर्वबाजूंनी वेगवेगळे शंख वाजवले.

स घोषो धार्तराष्ट्राणां(म), हृदयानि^{*} व्यदारयत् ।

नभश्च^{*} पृथिवीं(ज) चैव, तुमुलो व्यनुनादयन् ॥ 19 ॥

आणि त्या भयानक आवाजाने आकाश व पृथ्वीला दुमदुमून टाकीत कौरवांची अर्थात आपल्या पक्षातील लोकांची छाती दडपून टाकली.

अथ^{*} व्यवस्थितान्दृष्ट्वा, धार्तराष्ट्रान् कपिध्वजः ।

प्रवृत्ते शस्त्रसम्पाते, धनुरुद्यम्य पाण्डवः ॥ 20 ॥

हृषीकेशं(न) तदा वाक्य- मिदमाह महीपते ।

अर्जुन उवाच

सेनयोरुभयोर्मध्ये, रथं(म) स्थापय मेऽच्युत ॥ 21 ॥

महाराज ! त्यानंतर ध्वजावर हनुमान् असणाऱ्या अर्जुनाने युद्धाच्या तयारीने उभ्या असलेल्या कौरवांना पाहून, शस्त्रांचा वर्षाव होण्याची वेळ आली तेव्हा धनुष्य उचलून तो हृषीकेश श्रीकृष्णांना असे म्हणाला- हे अच्युता ! माझा रथ दोन्ही सैन्यांच्या मध्यभागी उभा करा .

यावदेतान्निरीक्षेऽहं(यँ), योद्धुकामानवस्थितान् ।

कैर्मया सह योद्धव्य- मस्मिन् रणसमुद्यमे ॥ 22 ॥

मी रणभूमीवर युद्धाच्या इच्छेने सज्ज झालेल्या या शत्रुपक्षाकडील योद्ध्यांना जोवर नीट पाहून घेईन की , मला या युद्धाच्या उद्योगात कोणाकोणाशी लढणे योग्य आहे, त्या योद्ध्यांना मी पाहतो .

योत्स्यमानानवेक्षेऽहं(यँ), य एतेऽत्र समागताः ।

धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्-युद्धे प्रियचिकीर्षवः ॥ 23 ॥

दुष्ट बुद्धी दुर्योधनाचे युद्धात प्रिय करू इच्छिणारे जे जे हे राजे या सैन्यात आले आहेत ,त्या योद्ध्यांना मी पाहतो .

संज्ञय उवाच

एवमुक्तो हृषीकेशो, गुडाकेशेन भारत ।

सेनयोरुभयोर्मध्ये, स्थापयित्वा रथोत्तमम् ॥ 24 ॥

भीष्मद्रोणप्रमुखतः(स), सर्वेषां(ज) च महीक्षिताम् ।

उवाच पार्थ पश्यैतान्- समवेतान्कुरूनिति ॥ 25 ॥

संजय मृणाला, धृतराष्ट्रमहाराज ! अर्जुनाने असे सांगितल्यावर श्रीकृष्णांनी दोन्ही सैन्यांच्या मध्यभागी भीष्म, द्रोणाचार्य व इतर सर्व राजासमोर उत्तम रथ उभा करून म्हटले, हे पार्था ! युद्धासाठी जमलेल्या या कौरवांना पहा .

तत्रापश्यत्स्थितान् पार्थः(फ), पितृनथ पितामहान् ।

आचार्यान्मातुलान्भ्रातृन्- पुत्रान्पौत्रान्सखीं(म)स्तथा ॥ 26 ॥

त्यानंतर कुंतीपुत्र अर्जुनाने त्या दोन्ही सैन्यांमध्ये असलेल्या काका, आज्ञे-पणजे, गुरू, मामा, भाऊ, मुलगे, नातू, मित्र, सासरे आणि हितचिंतक यांना पाहिले .

श्वशुरान्सुहृदश्चैव, सेनयोरुभयोरपि ।

तान्समीक्ष्य स कौन्तेयः(स), सर्वान्बन्धूनवस्थितान् ॥ 27 ॥

तेथे असलेल्या त्या सर्व बांधवांना पाहून अत्यंत करुणेने व्याप्त झालेला कुन्तीपुत्र अर्जुन शोकाकूल होऊन असे म्हणाला.

कृपया परयाविष्टो, विषीदन्निदमंब्रवीत् ।

अर्जुन उवाच

दृष्ट्वेमं(म) स्वजनं(ङ) कृष्ण, युयुत्सुं(म) समुपस्थितम् ॥ 28 ॥

सीदन्ति मम गात्राणि, मुखं(ज) च परिशुष्यति ।

वेपथुश्च शरीरे मे, रोमहर्षश्च जायते ॥ 29 ॥

अर्जुन म्हणाला, हे कृष्णा ! युद्धाच्या इच्छेने रणांगणावर उभ्या असलेल्या या स्वजनांना पाहून माझे अवयव गळून जात आहेत.तोंडाला कोरड पडली आहे; शरीराला कंप सुटला आहे आणि अंगावर रोमांच उभे राहात आहेत .

गाण्डीवं(म) सं(म)सते हस्तात्-त्वक्चैव परिदह्यते ।

न च शक्नोम्यवस्थातुं(म), भ्रमतीव च मे मनः ॥ 30 ॥

हातातून गांडीव धनुष्य गळून पडत आहे .अंगाचा दाह होत आहे .तसेच माझे मन भ्रमिष्ठा सारखे झाले आहे .त्यामुळे मी उभा देखील राहू शकत नाही .

निमित्तानि च पंश्यामि, विपरीतानि केशव ।

न च श्रेयोऽनुपश्यामि, हत्वा स्वजनमाहवे ॥ 31 ॥

हे केशवा, मला विपरीत चिन्हे दिसत आहे त. युद्धात आप्तांना मारून कल्याण होईल ,असे मला वाटत नाही .

न काङ्क्षे विजयं(ङ्) कृष्ण, न च राज्यं(म्) सुखानि च ।

किं(न्) नो राज्येन गोविन्द, किं(म्) भोगैर्जीवितेन वा ॥32॥

हे कृष्ण! मैं न तो विजय चाहता हूँ और न राज्य तथा सुखों को । हे गोविंद! हमें ऐसे राज्य से क्या प्रयोजन है अथवा ऐसे भोगों से और जीवन से भी क्या लाभ है ?

येषामर्थे काङ्क्षितं(न्) नो, राज्यं(म्) भोगाः(स्) सुखानि च ।

त इमेऽवस्थिता युद्धे, प्राणां(म्)स्त्यक्त्वा धनानि च ॥ 33 ॥

आम्हाला ज्यांच्यासाठी राज्य, भोग आणि सुखा दीअपेक्षित आहेत. तेच हे सर्वजण संपत्तीची आणि जीविताची आशा सोडून युद्धात उभे टाकले आहेत .

आचार्याः(फ्) पितरः(फ्) पुत्रास्-तथैव च पितामहाः ।

मातुलाः(श्) श्वशुराः(फ्) पौत्राः(श्), श्यालाः(स्) सम्बन्धिनस्तथा ॥ 34 ॥

गुरुजन, काका, मुलगी, आजे , मामा , सासरे , नातू 'मेहुणे त्याचप्रमाणे इतर आप्त आहेत .

एतात्र हन्तुमिच्छामि, घ्नतोऽपि मधुसूदन ।

अपि त्रैलोक्यराज्यस्य, हेतोः(ख्) किं(न्) नु महीकृते ॥ 35 ॥

हे मधुसूदना ! हे मला मारण्यास तयार झाले तरी किंवा त्रैलोक्याच्या राज्यासाठीही मी या सर्वांना मारू इच्छित नाही. मग पृथ्वीची काय कथा ?

निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः(ख्), का प्रीतिः(स्) स्याज्जनार्दन ।

पापमेवाश्रयेदस्मान्- हत्वैतानाततायिनः ॥ 36 ॥

हे जनार्दना ! धृतराष्ट्राच्या मुलांना मारून आम्हाला कोणते सुख मिळणार ? या आततायींना मारून आम्हालाच पाप लागणार .

तस्मान्नार्हा वयं(म्) हन्तुं(न्), धार्तराष्ट्रान्स्वबान्धवान् ।

स्वजनं(म्) हि कथं(म्) हत्वा, सुखिनः(स्) स्याम माधव ॥ 37 ॥

म्हणूनच हे माधवा , आपल्या बांधवांना- धृतराष्ट्र पुत्रांना आम्ही मारणे योग्य नाही . कारण आपल्याच कुटुंबीयांना मारून आम्ही कसे सुखी होणार ?

यद्यप्येते न पश्यन्ति, लोभोपहतचेतसः ।

कुलक्षयकृतं(न) दोषं(म), मित्रद्रोहे च पातकम् ॥ 38 ॥

कथं(न) न ज्ञेयमस्माभिः(फ), पापादस्मान्निवर्तितुम् ।

कुलक्षयकृतं(न) दोषं(म), प्रपश्यद्विर्जनार्दन ॥ 39 ॥

जरी लोभामुळे बुद्धी भ्रष्ट झालेल्या यांना कुळाचा नाश झाल्यामुळे उत्पन्न होणारा दोष आणि मित्रांशी वैर करण्याचे पातक दिसत नसले तरी हे जनार्दना ! कुळाच्या नाशाने उत्पन्न होणारा दोष स्पष्ट दिसत असतानाही आम्ही या पापा पासून परावृत्त होण्याचा विचार का बरे करू नये ?

कुलक्षये प्रणश्यन्ति, कुलधर्माः(स) सनातनाः ।

धर्मे नष्टे कुलं(ङ्) कृत्स्न- मधर्मोऽभिभवत्युत ॥ 40 ॥

कुळाचा नाश झाला असता परंपरागत कुलधर्म नाहीसे होतात . कुळधर्म नाहीसे झाले असता त्या कुळात मोठ्या प्रमाणात पाप फैलावते .

अधर्माभिभवात्कृष्णां, प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः ।

स्त्रीषु दुष्टासु वाष्ण्ये, जायते वर्णसङ्करः ॥ 41 ॥

हे कृष्णा ! पाप अधिक वाढल्याने कुळातील स्त्रिया अतिशय बिघडतात आणि हे वाष्ण्या ! स्त्रिया बिघडल्या असता वर्णव्यवस्थेचा नाश होतो .

सङ्करो नरकायैव, कुलघ्नानां(ङ्) कुलस्य च ।

पतन्ति पितरो ह्येषां(लँ), लुप्तपिण्डोदकक्रियाः ॥ 42 ॥

वर्णसंकर हा कुळाचा नाश करणाऱ्यांना आणि कुणाला नरकालाच नेतो. कारण श्राद्ध , जलतर्पणइत्यादींना मुकलेले यांचे पितर अधोगतीला जातात.

दोषैरेतैः(ख) कुलघ्नानां(वँ), वर्णसङ्करकारकैः ।

उत्साद्यन्ते जातिधर्माः(ख), कुलधर्माश्च शाश्वताः ॥ 43 ॥

या वर्ण संकर करणाऱ्या दोषांमुळे परंपरागत जाती धर्म आणि कुळधर्म उध्वस्त होतात .

उत्सन्नकुलधर्माणां(म), मनुष्याणां(ज्) जनार्दन ।

नरकेऽनियतं(वँ) वासो, भवतीत्यनुशुश्रुम ॥ 44 ॥

हे जनार्दना ! ज्यांचे कुळधर्म नाहीसे झाले आहेत , अशा माणसांना अनिश्चित काळपर्यंत नरकात पडावे लागते , असे आम्ही ऐकत आलो आहोत .

अहो बत महत्पापं(ङ्), कर्तुं(वँ) व्यवसिता वयम् ।

यद्राज्यसुखलोभेन, हन्तुं(म्) स्वजनमुद्यताः ॥ 45 ॥

अरेरे !किती खेदाची गोष्ट आहे !आम्ही बुद्धिमान असून राज्य आणि सुख यांच्या लोभाने कुटुंबीयांना ठार मारायला तयार झालो ,हे केवढे मोठे पाप करायला उद्युक्त झालो बरे !

यदि मामप्रतीकार-मशस्त्रं(म्) शस्त्रपाणयः ।

धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्- तन्मे क्षेमतरं(म्) भवेत् ॥ 46 ॥

जरी शस्त्र रहित व प्रतिकार न करणाऱ्या मला हातात शस्त्र घेतलेल्या धृतराष्ट्रपत्रांनी रणात ठार मारले,तरी ते मला अधिक कल्याणकारक ठरेल .

संजय उवाच

एवमुक्त्वार्जुनः(स) सङ्ख्ये, रथोपस्थ उपाविशत् ।

विसृज्य सशरं(ञ्) चापं(म्), शोकसं(वँ)विग्रमानसः ॥ 47 ॥

संजय म्हणाला ,रणांगणावर दुःखाने उद्विग्न झालेला अर्जुन एवढे बोलून बाणासह धनुष्य टाकून देऊन रथाच्या मागील भागात जाऊन बसला .

इति श्रीमहाभारते भीष्मपर्वणि श्रीमद्भगवद्गीतापर्वणि

श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां(यँ) योगशास्त्रे

श्रीकृष्णार्जुनसं(वँ)वादेऽर्जुनविषादयोगो नाम प्रथमोऽध्यायः ।

ॐ पूर्णमदः(फ्) पूर्णमिदं(म्)पूर्णात्पूर्णमुदच्यते

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते ॥

ॐ शान्तिः(श)शान्तिः(श)शान्तिः ॥